
Leon DAVIČO

OD BEOGRADA DO KANADE I NATRAG

Leon Davičo rođen je u Beogradu 1926. godine. Sin je Samuila i Lujze Davičo, rođene Flores. Pohadao je osnovnu školu „Kralj Petar“ i Državnu realku u Beogradu. Maturirao i završio univerzitetske studije u Montrealu (Kanada). Postdiplomske studije završio je u Parizu, a doktorat honoris causa dobio je početkom devedesetih godina, na britanskom univerzitetu Dar-am. Njegov brat Edi streljan je 1941. godine, roditelji su mu umrli 1958. (otac) i 1984. (majka). Oženio se pre 44 godine Berlinom Gabi. Imaju dva sina, Slobodana-Bobija i Sašu.

Dugo je bio dopisnik „Politike“ u Londonu, Parizu, Berlinu, Istanbulu i Rimu, osnovao je „Politiku-Ekspres“ i proveo dvadeset godina u Organizaciji Ujedinjenih nacija, u svojstvu direktora i port-parola UNICEF-a, UNESCO-a i Visokog komesarijata za izbeglice. Predsednik je udruženja stranih novinara u Švajcarskoj i švajcarskog pres-kluba u Ženevi.

Imao sam petnaest godina kada su ‘štuke’ uništile na hiljade života i prekinule mnoga detinjstva i mladosti. Imao sam optiku učenika petog razreda beogradske Državne realke, divnu porodicu, lep život. Nisam bio svestan ni onoga što se događa ni onog što je usledilo. Bio sam SKOJ-evac koga su prve eksplozije bombi iznenadile u Hadži-Prodanovoj ulici, gde sam kao dobar skaut delio pozive za mobilizaci-

ju. Sklonio sam se u podrum Milivoja Popovića, Mileta 'Popa', dragog druga i prijatelja, i vratio se kući. u Uzun-Mirkovu negde oko podne. Dvadeset i četiri časa kasnije, Joca Almuli u oficirskoj uniformi pose- tio nas je u skloništu Berze i savetovao nam da što pre odemo iz Beo- grada. Poslušali smo ga i, sledećeg dana, što vozom što autobusom, sti- gli u Valjevo gde smo svratili u bolnicu u kojoj je dr Isak Eškenazi, sa- nitetski pukovnik, bio upravnik. I on nam je dao isti savet: dalje, samo dalje od Beograda.

U Valjevu se Edi, moj devetnaestogodišnji brat, prijavio lokalnim vojnim vlastima, dobio uniformu i otišao sa jedinicom. Ponovo smo ga sreli u Beogradu, desetak dana kasnije. A mi, tata, mama i ja, zajedno sa stricem Hajnrihom, starim braniocem Beograda, nastavili smo put u pravcu Sarajeva. Usput smo se više puta zaustavili zbog opasnosti od vazdušnih napada. Na jednom mestu poskakali smo s autobusa u šumu iz koje su četnici, iz zaklona bujnog drveća, iz pušaka gađali uvis, valj- da u nameri da sruše po koji nemački avion. Jedan avion je pogođen, ali, na žalost, nije bio nemački već naš! Spavali smo u Vlasenici kod dirljivo gostoljubivog muslimanskog domaćina i, posle sijaset peripe- tija, čitavi stigli u Sarajevo, gde smo u prvom hotelu saznali da se nemačke trupe već nalaze na ulazu u grad. Posle jedne kako-tako pro- spavane noći, otišli smo na železničku stanicu i ukrcali se u voz za Be- ograd. Stajali smo jer nije bilo mesta za sedenje.

Kad smo se vratili u stan, mama je zaplakala. U dve sobe su se uselili nemački oficiri, a ostale su zjapile prazne. Vermaht je svoj posao dobro obavio, jedino što je klavir ostavio na mestu. Ipak, sta- novali smo na četvrtom spratu a lift je bio dovoljno veliki za violi- nu. Jedini prijatni trenutak bio je kada je Edi stigao. Njegova jedini- ca se predala i otišla u zarobljeništvo. Kako sreće da je i on ostao sa njom!

Edi je odmah poslat na prinudni rad u Smederevo, tata uhapšen zajedno sa drugim bratom, Josifom, a ja određen na prinudni rad u ko- mandu nemačkog veterinarskog puka, u zgradi Kraljeve garde. Tata i Josif lišeni su slobode na osnovu prijave nastojnika Mornaua, iz Kra- lja Petra 45, gde mi je otac imao kancelariju. Optužen je da je finansi- rao 27. mart, što je naravno, bila besmislica. Pušten je dva meseca ka- snije. Krajem juna, bili smo na Tašmajdanu, gde je zloglasni Egon¹

¹ Egon Zabukošek (Sabukoschek), navodni „jevrejski komesar“: posle rata zubni lekar u Gracu gde ga je slučajno otkrio Aleksandar Lebl. Uhapšen i suđen; umro pre kraja suđenja početkom devedesetih godina.

predsedavao skupu na kojem je uhapšeno stotinak Jevreja koji su streljani u znak odmazde zbog paljenja nemačkih vojnih kamiona.²

Zanimljivo da sam pedesetak godina kasnije bio pozvan u Grac i bio suočen sa tim istim Egonom koga je najzad trebalo da sustigne pravda. Kakav bednik! „Ja sam samo zubni lekar i u Beogradu sam bio tumač oficiru zaduženom za Jevreje“ – govorio je bez prestanka. Pravda ga je sustigla bezbolno. Umro je prirodnom smrću, nekoliko nedelja kasnije.

Bilo kako bilo, Tašmajdan je bio znak da se beži glavom bez obzira. Edi je odlučio da ide u Kosmajski odred zajedno sa grupom Jevreja – komunista, među kojima su bili Bora Baruh, nenadmašni slikar, i Maki Štern (dr Maksim Šternić), koji je bio jedan od retkih preživelih Jevreja tog odreda. Edi, koji je bio član Mesnog komiteta SKOJ-a za Beograd, otišao je u partizane 2. avgusta 1941. godine, a tata, mama, moj drugar Žak Semo i ja otputovali smo sa lažnim papirima za Split, sedam dana kasnije. Edija smo poslednji put videli dva dana pre njegovog odlaska. Mama i tata su plakali. Edi ih je zagrlio i rekao: „Slušajte, mi zajedno imamo 140 godina i toliko smo vremena srećno i zajedno živeli. Sada nastupaju teške godine. Tri, možda četiri godine nećemo biti srećni. Ali, posle toga ćemo opet biti zadovoljni, zajedno.“

U borbi kod Venčana, u septembru 1941. godine, mitraljezac Edi, sa dioptrijom od minus četiri, ranjen je u glavu i zarobljen. Na Banjici je bio mučen, odao nije nikoga, prvih dana oktobra streljan je u Jajincima. Njegov srećni život završio je u devetnaestoj godini. Podsvesno, bio je spreman na to, jer je uvek žurio da nauči nešto novo. Čitao je više nego iko, naučio je perfektno nemački, francuski i engleski, bio je rođeni pisac, divan drug i brat. Ako sam se ja posle rata vratio u Beograd, onda sam to, svesno i podsvesno, uradio da bih se odužio uspomeni na Edija. Neka mu je večna slava!

Papiri za tatu, mamu i mene glasili su na Emilija, Lujzu i Leonarda Davinija, rodom iz Splita, i koštali su tatu kao „svetog Petra kajgana“. Nikada toliko, uglavnom lažnih pečata na jednoj legitimaciji nisam video. Sinjor Sicilijani, koji nam je te papire prodao, očigledno je imao dobre veze. Švester Ana, moja guvernanta, Nemica iz Vupertala, odnela nam je kofere na železničku stanicu, ubacila ih u kupe i sačekala da dođemo i uđemo u voz. Mnogo spavanja tu nije bilo, a u Zagre-

2 Mnogo godina kasnije, 1990, u Gracu, utvrđeno je da se taj komesar za Jevreje prezivao Zabukošek. Odmazda je sprovedena zbog napada Elija-Gute Almozli na jednog nemačkog vojnika na motociklu. (prim. red.)

bu smo Žak i ja čak izašli u grad da bi se, posle petnaestak minuta, vratili užasnuti prizorom ustaških hordi.

U Split smo stigli čitavi i zdravi, uselili se kod jedne porodice koja je imala sina u partizanima, uspostavili kontakt sa lokalnim SKOJ-evcima koje je vodio mladić, koji je kasnije postao jugoslovenski ambasador u Helsinkiju. Zvao se Zlatko Sinobad. Sa mojim novim drugovima učestvovao sam u demonstracijama protiv uvođenja italijanskog jezika u splitske škole i tom sam prilikom uhapšen. Zajedno sa roditeljima, nekoliko dana kasnije, interniran sam u Borgotaru, u provinciji Parma. Bilo nas je još dvadesetak na brodu za Trst, i posle toga, u vozu, do mesta internacije. Muškarci su imali lisice na rukama, žene i deca nisu. Italijani su me svrstali među decu.

Godina dana u Italiji prohujala je brzo. Svakog jutra i svakog popodneva odlazili smo u opštinu lepe varošice da se potpišemo u knjigu prisutnih. Vlasti su se prema nama ophodile korektno, a stanovništvo, koje nikad ranije nije videlo živog Jevrejina, polako ali sigurno se otvaralo. Mesec dana nije prošlo a već smo, iako je postojala apsolutna zabrana kontaktiranja sa meštanima, svake večeri, posle policijskog časa, u nečijem stanu slušali radio stanice London i Moskvu, a zatim obavestavali internirce.

Leon Davičo iz školskih dana

Jedini gad u Borgotaru bio je sekretar fašističke stranke, sinjor Molinari. On nas je, već prvih dana, pozvao u svoju kancelariju, gde nam je saopštio da ne smemo da se družimo sa Italijanima, da ne smemo da izađemo iz varošice, da ćemo biti teško kažnjeni ako sazna da smo slušali radio, da posle šest uveče ne smemo da promolimo nos napolje i tako dalje. „U slučaju da uhvatimo nekog ko se ne drži ovih pravila“ – rekao je, pokazujući prstom na jednu litarsku flašu na stolu – „sledi kazna. Ovo je ricinus i toga ćete piti dok ne svisnete!“

Uteha nam je bila što smo, kod njegovog prvog pomoćnika Friderija redovno slušali zabranjene radio stanice i što je gospođa Molinari, raspusna plavuša, našla da su mladi Jevrejčići sasvim zgodna

bića. Ovaj njen zaključak odnosio se na Dakija. Bubu i mene. Daki je bio David Levi, danas živi u Americi, Buba je bio Demajo, Bonkin brat, a među internircima bili su i Bonka i Jaša Davičo, Oskar i Ruta sa sinom Koljom (oni su prebačeni iz logora Feramonti), doktor Amar sa porodicom, doktor Solomon Davidović, žena i ćerka, doktor Žarko Almuli, kompozitor Enriko Josif koji je umeo po čitav dan da šeta pevajući ili zviždeći Ravelov 'Bolero', tata, mama i tatin brat Josif sa ženom Cecilijom. Moric Demajo je takođe bio tu sa ženom. U početku smo svi bili zajedno, smešteni u hotelu 'Apenino'; a kada su porodice italijanskih izbeglica od savezničkih bombardovanja počele da stižu, rasporedili su nas po stanovima u selu.

U Borgotararu smo stekli puno prijatelja sa kojima smo ostali u kontaktu do današnjeg dana.

Edi Davičo, brat Leonov, streljan je u Jajincima 1941. u devetnaestoj godini

raspitujem ko je taj špijun. Kelner mi se kleo da nema drugih Jugoslovena u pansionu kada se špijun ponovo pojavio na vratima. Pošao je prema mom stolu i ponovo rekao: „Dobro veče“. Tada mi je kelner objasnio da na španskom „aproveče“ znači prijatno.

Zahvaljujući svojim vezama sa direktorom francuske industrije stakla 'Sen Gobin', tata je uspeo da nabavi kanadsku useljeničku i špansku tranzitnu vizu tako da smo, godinu dana po dolasku u internaciju, mogli da odemo iz Italije. U Rimu smo seli u hidroavion sa crnim prozorima i, posle dosta neprijatnog leta, stigli u zemlju gde se svetiljke nisu gasile noću i gde, uprkos fašističkom uređenju, nije bilo policijskog časa. U madridskom pansionu 'Marineda', već prvo veče doživeli smo neprijatno iznenađenje: prolazeći pored našeg stola, jedan neznanac rekao nam je: „Dobro veče“. Zaćutali smo, povukli se u sobu i sutradan, na doručku, počeo sam da se

U Madridu sam, posle skandaloznog početka, ponovo pošao u školu, u francuski licej. Otišao sam na prijemni ispit, stigao sa malim zakašnjenjem, seo u klupu i počeo da pišem sve o trouglovima, jer je pitanje glasilo: „Šta je to klasična visina? Dajte primere“. Sat jedan razbijao sam glavu i izmišljao sve moguće i nemoguće situacije visine jednog trougla ili kvadrata, kada me je oslovio dežurni nastavnik: „Šta vi tu radite?“, upitao je. „Pa evo, crtam trouglove i obeležavam visinu i...“. Čovek me prekide sa sasvim logičnim objašnjenjem da je ovo ispit iz francuskog, a ne iz matematike. Problem je bio u tome da je moje znanje francuskog bilo sasvim oskudno i da sam pomešao reči ‘hauteur’ (visina) i ‘auteur’ (autor). „Najbolje će biti da vas primimo u prvi razred a ne u drugi, te ćete tako imati vremena da savladate francuski jezik“, reče okrutni nastavnik i isprati me do izlaza.

Tako proveдох sledećih šest meseci u prvom razredu, naučih da razlikujem matematiku od francuske književnosti, stekoh nove prijatelje i nove utiske. Na prvoj borbi s bikovima, kojoj je prisustvovao i general Franko, skojevski odbih da dignem ruku u znak fašističkog pozdrava; bio sam uhapšen i pušten posle objašnjenja da sam došao iz zemlje koju su osvojili ljudi koji se isto tako pozdravljaju.

U maju 1944. godine, tata, mama, Albert Flajšman i njegova žena Ela Almuli, Moreno i Rea Talvi i ja ukrcasmo se na portugalski brod „Serpa Pinto“ u Oportu. Pravac: Filadelfija. Okean je bio miran i plovidba prijatna. Najzad, bili smo na sosptvenom terenu! Zahvaljujući zakačaljka u ormanima kabina, saznali smo da plovimo brodom ‘Princeza Olga’ koji su Portugalci nekako nabavili i prekrstili u ‘Serpa Pinto’.

Dva dana pre dolaska u Filadelfiju, imali smo susret sa Nemcima, prvi put otkako smo pobegli iz Beograda. Jedna nemačka podmornica zaustavila nas je. Dvadesetak bradatih vojnika, u crnim uniformama, popelo se na brod i pregledalo putnike i njihove papire. Pošto su konstatovali da su svi putnici saveznički državljani, a većina još i sa jevrejskim imenima, odlučili su da potope brod. Dali su nam dvadeset minuta da uđemo u čamce za spasavanje. Očigledno, nisam bio sasvim svestan opasnosti, jer sam prvo otišao u kabinu po novo odelo koje sam kupio u Madridu. Ali to odelo nam je spasilo život, jer smo ga upotrebili da bi kako-tako zapušili rupu na našem čamcu koji je bio poslednji i loše spušten u more. Mama, koja nije znala da pliva, pala je u more i tata i ja smo je satima držali za ruke dok se oko nje i čamca vrzmala ajkula. Očigledno su morski psi, kojih tamo ima u velikom broju, našli bolje žrtve, jer mamu smo posle skoro tri sata, uz pomoć

mornara sa drugih čamaca, izvukli iz vode. Od tog trenutka moja majka nikad više nije patila od morske bolesti. Sve se svršilo hepiendom. Podmornica je još jednom izronila da bi nam kapetan portugalskog broda preko zvučnika javio da možemo da se vratimo na brod, jer je komandant podmornice dobio naređenje da nas ne potopi. Opet na brodu, izvršena je prozivka. Među nestalima bili su brodski lekar, brodski kuvar i jedna poljska beba, žrtve morskih pasa.

U Filadelfiji, i kasnije, u Montrealu bili smo meta novinara. Bio je to početak četvorogodišnje emigracije u lepoj Kanadi. Tu sam počeo i završio svoje univerzitetske studije (ekonomiju i političke nauke), a 1946. godine prvi put sam došao u Jugoslaviju, gde me je prijatelj Vule Mićunović pozvao na ručak, na kom je nama dvojici servirana kajgana od trideset jaja. Sledeće godine doveo sam na prugu Šamac–Sarajevo kanadsku studentsku brigadu. Sa nekima od brigadista sam i danas u kontaktu. Vratio sam se u Beograd definitivno 1948. godine, nekoliko nedelja posle rezolucije Informbiroa.